

שיעורים במסילת ישראל

הרב אורי שרקי

מבוסס על סיכומיו של הבחור
יונתן (יוני) מנדל תורג'מן ז"ל
כ"ג אייר תשנ"ב - כ"ח אב תשע"ג
אשר נקטף בדמי ימיו בתאונת דרכים
והוא בדרכו לישיבה במצפה רמון

אורים
להעמקת ערכי היהדות

אורי שרקי
שיעורים במסילת ישרים

מבוסס על סיכומיו של הבחור יונתן (יוני) מנדל תורג'מן ז"ל

Oury Cherki
Lessons in "Mesilat Yesharim"

Based on a summary of Jonathan (Yoni) Mendel Turgeman

עריכה והרחבות: דניאל תורג'מן

עריכה ראשונית: צוריאל גביון

עריכה משנית: שדמה קדר

עימוד ועיצוב כריכה: צוריאל גביון 052-4435256

הנוסח המנוקד של ספר מסילת ישרים מובא כאן על פי מהדורת מסילת ישרים עם קיצור מסילת ישרים מאת הראי"ה קוק ועם הערות וביאורים של בנו הרב צבי יהודה, שהוגהה ונדפסה ע"י הרב נחום סטפנסקי - תודתנו לו. הגהת הנוסח במהדורה זו נעשתה על פי דפוס ראשון שנדפס בחיי הרמח"ל. כל הזכויות לטקסט של המסילת ישרים, שבמהדורה זאת, שמורות לרב סטפנסקי.

הספר יצא לאור בתמיכת עמותת 'אורות קרית אתא' ובמימון משפחת תורג'מן

להערות ותיקונים:

contact.ourim@gmail.com

מסת"ב 978-965-7466-04-9 ISBN

© כל הזכויות שמורות לעמותת 'אורים' - להעמקת ערכי היהדות' (ע"ר)
מס' עמותה 580473064 ת.ד. 36034 ירושלים 91360.

מנחם-אב תשע"ה 2015

אני מרגיש שדווקא התקרבנו, יוני ואני, מאז לכתו.

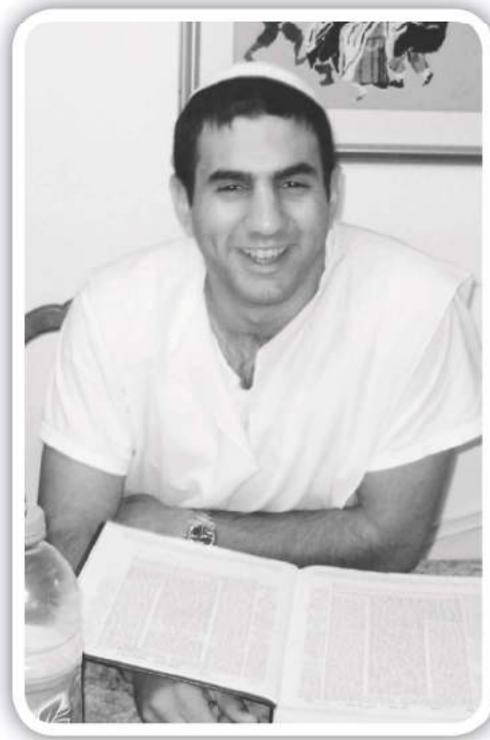
ראשית, דרך עריכת ספר זה ועוד סיכומים שהשאיר. מעבר לכמה שהיה זה מפליא לגלות כמה שקד והשקיע בלימודיו, הוא השאיר לנו, לו ולי, אפשרות לקיים חברותא. עברתי על החידושים והתורות שלמד בשנותיו הקצרות והמלאות, כאילו אנו לומדים זה עתה יחד. ואין דבר המקרב יותר מאשר ללמוד ולגלות חידושי תורה יחד. וגם, המשכנו ללבן יחד סוגיות שדנו בהם בעבר. בפסח האחרון שלנו יחד היה לנו דיון על מושג ה"חירות". יוני אמר שרק עבד ה' הוא החופשי, שהרי רק הוא שולט על יצרו ולא יצרו בו. טענתי מנגד שגם הפילוסוף אומר "בדה לך דת" על מנת להגיע לשליטה עצמית, ובשביל זה אדם לא צריך להיות עבד ה' דווקא. בינתיים נפרדו דרכנו והדיון נשאר ללא הכרעה. אבל הנה, במהלך עריכת ספר זה כאילו הוא מלמד אותי מתוך כתב ידו: **"וּפְשׁוּט הוּא שְׂאֵפְלוֹ אִם פְּקַח הָאָדָם עַל עֲצָמוֹ, אֵין בְּכַחוֹ לְנַצֵּל, אֱלוּלֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ..."** ובסיכומים המשיך להסביר שלשלוט פירושו להיות מעל. ושהיצרים הם חלק מעולם הטבע, והקב"ה הוא מעל הטבע. "ולכן אם ברצוננו לשלוט ביצרנו הטבעי עלינו לעלות ולדבוק בה' ובכך **'הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ'**". כלומר בסיכומיו ובכתב ידו שהשאיר הוכיח לי את דבריו מדיון שהיה לנו לפני לכתו. ופתאום אימרתו של רשב"י "כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר" נראית ממשית וברורה כל כך.

אבל עוד יותר התקרבנו, יוני ואני, בהצצה האינטימית שנתן לנו לעולמו הפנימי ביומנו. הצצה לשאיפות השתדלויות והתמודדויות שלו. יומן שמתגלה כולו כיישום ספר מסילת ישרים בחייו. בסוף הספר יובא נספח המלקט קטעים מהיומן וקישורם למידות של ספר מסילת הישרים.

עמל רב הושקע בהכנת ספר זה. התודה והברכה לרב אורי שרקי - ראשית על השיעורים החשובים המאירים את דרך המסילה באור מיוחד עבור דורנו, וגם על שהשקיע רבות מזמנו לעבור על הספר ותיקן את אשר דרש תיקון. שלמי תודה לשדמה קדר וצוריאל גבזון, חברי לעריכת הספר, ולשאר חברי עמותת אורים שעמלו רבות על הוצאת הספר והתקנתו לדפוס. **"יְבָרַךְ ה' חֵילָם וּפְעָלֵי יְדֵיהֶם, בְּכָל אֲשֶׁר יַפְנוּ יִשְׁפִּילוּ, שְׂמַחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם, יִשְׁפְּעוּ בָנִים וְהִנִּיחוּ יִתְרָם לְעוֹלָלֵיהֶם"** (מתוך חתימת הספר).

בסוף הספר יובא נספח המלקט קטעים מהיומן וקישורם למידות של ספר מסילת הישרים, אולי יפיק ממנו הקורא תועלת **"לְמַעַן תִּלְךָ בְּדַרְךָ טוֹבִים"** (משלי ב' כ').

דניאל תורג'מן

יונתן (יוני) מנדל תורג'מן ז"ל

כ"ג אייר תשנ"ב - כ"ח אב תשע"ג

"צריך כל נשמן שאיננו אנגרימא, אזא לא איפול בזלא זנו, לא אנגרימא יוגר
מזי, אזא אין סטטי. עס מני סטטי זנו בעצמ 'נעמקני של 'נשאל 'קייס, זנו
עס אנגרימא, אמלא שאין אזנו סיני חיזוני, יוגן אפילו
שנו עירק 'נאנגרימא..."

(מתוך יומנו)

במסילה נעלה

רגש נעלה אחז באיש הצעיר לימים ורב החכמה, יונתן תורג'מן ז"ל, כשעלה בדעתו לסכם את השיעורים על מסילת ישרים, מאת מורה דרך היושר באומתנו, רמח"ל זי"ע. נפעמתי לפגוש אצלו שילוב של כשרון הדיוק ושל רגישות לעומקם של דברים. עברתי על סיכומיו, ומעט שיניתי, אך השתדלתי להשאיר את הדברים כמות שהם. אחיו של יוני ז"ל, דניאל תורג'מן יבדל"א, הוסיף כהנה וכהנה מתוך סיכומי ההקלטות של השיעורים והוסיף רבות להשלמת מלאכתו של יוני ז"ל, כך שבעריכתו פנים חדשות באו לכאן. תודתי נתונה לצוריאל גביזון ולשדמה קדר על העריכה המסורה, לצוריאל גביזון על עיצוב הכריכה, לעמותת 'אורים' שלקחה על עצמה את משימת ההוצאה לאור, לעמותת 'אורות קרית אתא' על סיועה, ועל כולם לבני משפחת תורג'מן הי"ו שמימנו את ההוצאה. ישלם ה' את פעלם ותהא משכורתם שלמה מאת ה'.

אורי שרקי

ירושלים ת"ו מנחם אב תשע"ה

תוכן עניינים

<p>131 בְּדַרְכֵי קִנְיַת הַפְּרִישׁוֹת</p> <p>133 בְּבֵאוֹר מִדַּת הַטְּהָרָה</p> <p>139 בְּדַרְכֵי קִנְיַת הַטְּהָרָה</p> <p>143 בְּבֵאוֹר מִדַּת הַחֲסִידוֹת</p> <p>147 בְּבֵאוֹר חֻלְקֵי הַחֲסִידוֹת</p> <p>175 בְּמִשְׁקַל הַחֲסִידוֹת</p> <p>181 בְּדַרְכֵי קִנְיַת הַחֲסִידוֹת</p> <p>185 בְּבֵאוֹר מִדַּת הָעֲנוּהָ</p> <p>199 בְּדַרְכֵי קִנְיַת הָעֲנוּהָ</p> <p>205 בְּבֵאוֹר יִרְאַת הַחֶטָּא</p> <p>211 בְּדַרְוֹ קִנְיַת הַיִּרְאַה</p> <p>213 בְּבֵאוֹר מִדַּת הַקְּדוּשָׁה וְדַרְוֹ קִנְיַתָּהּ</p> <p>225 חֲתִימָה</p> <p style="text-align: center;">"קַיִם זֶה מָה שֶׁפָּתוּב בְּזֶה"</p> <p>229..... פֶּרֶק זִיכְרוֹן לַיוֹנֵי תוֹרַגְמָן ז"ל</p>	<p>15 הַקְּדַמַּת הַמַּחְבֵּר</p> <p>25 בְּבֵאוֹר כָּלֵל חוֹבַת הָאָדָם בְּעוֹלָמוֹ</p> <p>35 בְּבֵאוֹר מִדַּת הַזְּהִירוֹת</p> <p>39 בְּחֻלְקֵי הַזְּהִירוֹת</p> <p>45 בְּדַרְוֹ קִנְיַת הַזְּהִירוֹת</p> <p style="text-align: center;">בְּבֵאוֹר מִפְּסִידֵי הַזְּהִירוֹת</p> <p>57 וְהַהֲרַחְקָה מֵהֶם</p> <p>65 בְּבֵאוֹר מִדַּת הַזְּרִיזוֹת</p> <p>71 בְּבֵאוֹר חֻלְקֵי הַזְּרִיזוֹת</p> <p>77 בְּדַרְוֹ קִנְיַת הַזְּרִיזוֹת</p> <p style="text-align: center;">בְּבֵאוֹר מִפְּסִידֵי הַזְּרִיזוֹת</p> <p>81 וְהַהֲרַחְקָה מֵהֶם</p> <p>85 בְּבֵאוֹר הַנְּקִיּוֹת</p> <p>89 בְּפָרְטֵי מִדַּת הַנְּקִיּוֹת</p> <p>121 בְּדַרְכֵי קִנְיַת הַנְּקִיּוֹת</p> <p>123 בְּבֵאוֹר מִדַּת הַפְּרִישׁוֹת</p> <p>129 בְּחֻלְקֵי הַפְּרִישׁוֹת</p>
--	---

שיעורים
במסילת ישראל

הַקְדַּמַת הַמַּחְבֵּר

שער הספר: ספר מסילת ישרים, כולל כל ענייני מוסר ויראת ה'

הביטוי 'מסילה' מורה על כך שיש משמעות לסדר של תיקון המידות, ושאין זה ראוי להפר אותו. כפי שיוסבר להלן, המסילה עוברת דרך ארבעה שלבים, שהראשון שבהם הוא להיות ישרים, ואחרי כן צדיקים, חסידים וקדושים. תורת המידות מכונה כאן בשני כינויים: מוסר ויראת ה'. הביטוי הראשון מורה על המוסר כהשגת שלמות אנושית, והביטוי השני מורה על השגת תכלית אלוהית. אמנם שניהם דומים זה לזה בהנהגה המעשית, אך שונים זה מזה בכוונת העובד, וגם בסדר הפעולות. בעוד שכדי להיות שלם כאדם, די בתיקון המידות בכל סדר פעולה שהוא, הרי שעל מנת להשיג את ה' יש סדר הכרחי המכונה כאן 'מסילה'. כך גם בספרו של הרב קוק 'מוסר הקודש' נקרא החלק הראשון 'מוסר הקודש', שעניינו להביא את האדם לשלמות המידות על פי הדרכת הקודש, מבלי שהמטרה תהיה רוח הקודש, ואילו החלק השני מכונה 'דרך הקודש' על בסיס הברייתא של רבי פינחס בן יאיר, שאף היא הבסיס למסילת ישרים, ומפנה את הדרך להשגת רוח הקודש והנבואה.

אָמַר הַמַּחְבֵּר, הַחֲבוּר הַזֶּה לֹא חִבְּרָתוֹ לְלַמֵּד לְבְנֵי הָאָדָם אֶת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ, אֲלֵא לְהַזְכִּירָם אֶת הַיְדוּעַ לָהֶם כְּבָר, וּמִפְּרָסָם אֲצֵלָם פְּרָסוּם גָּדוֹל. כִּי לֹא תִמְצָא בְּרַב דְּבָרֵי אֲלֵא דְבָרֵי שָׂרֵב בְּנֵי הָאָדָם יוֹדְעִים אוֹתָם וְלֹא מִסְתַּפְּקִים בָּהֶם כָּלֵל, אֲלֵא שְׂכַפִּי רַב פְּרָסוּמָם וּכְנֻגָד מֵה שְׂאִמְתָּם גְּלוּיָה לְכָל, כִּן הַהֶעֱלַם מֵהֶם מְצוּי מְאֹד וְהַשְׂכָּחָה רַבָּה. עַל כֵּן אֵין הַתּוֹעֵלֶת הַנִּלְקָט מִזֶּה הַסֵּפֶר יוֹצֵא מִן הַקְרִיאָה בּו פֶּעַם אַחַת, כִּי כָּבֵר אֲפֻשֶׁר שְׁלֵא יִמְצָא הַקּוֹרֵא בְּשִׁכְלוֹ חֲדוּשִׁים אַחַר קְרִיאָתוֹ שְׁלֵא הָיָה בּו לְפָנָי קְרִיאָתוֹ אֲלֵא מְעַט. אֲבָל הַתּוֹעֵלֶת יֵצֵא מִן הַחֲזָרָה עָלָיו וְהַהֲתַמְדָּה, כִּי יִזְכְּרוּ לוֹ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַנְּשַׁכְּחִים מִבְּנֵי הָאָדָם בְּטִבְעוֹ, וַיֵּשִׁים אֶל לְבוֹ חוֹבְתוֹ אֲשֶׁר הוּא מִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה:

"אֲלֵא לְהַזְכִּירָם אֶת הַיְדוּעַ לָהֶם כְּבָר" - הרמח"ל פותח את ספרו בהצהרה: ספר זה אינו ספר חידושים, אלא רק תזכורת לדברים שידועים לכול. אולם אם כך הם פני

הדברים, הרי הרמח"ל סותר עצמו במילים הבאות: "אלא שכפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה" - הוא מעיד שבדברים הללו קיים היעלם, חוסר בהירות, אין הם מובנים לכול. כיצד ניתן ליישב את הסתירה הזו, לכאורה?

הראי"ה קוק מבאר בספרו 'מוסר אביך', שדווקא הביטחון בידיעה הוא הגורם לחוסר הידיעה האמיתי. לדוגמה: אדם שבטוח שהוא יודע מהו אטום, מפני ששמע מהמורה לטבע בתיכון הסבר תמציתי על מהות האטום, יקשה בעיניו לקבל הסבר חדש, מעמיק ורציני יותר אודותיו. הידע המועט שרכש בנושא יגרום לו להרגיש כאילו למד את מרבית מה שנכתב ונאמר על כך.

כך גם בנושא המידות: כל אחד שמע ויודע, ברמה כזו או אחרת, מהן המידות. אנו יודעים שאלו מידות טובות ואלו רעות, ועובדה זו גורמת לנו להימנע מלדעת מה המשמעות האמיתית של כל מידה ומידה.

וְתִרְאֶה אִם תִּתְבּוֹנֵן בְּהִזָּה בְּרַב הָעוֹלָם, כִּי רַב אַנְשֵׁי הַשָּׂכָל הַמְהִיר וְהַפְקָחִים הַחֲרִיפִים יִשְׁימוּ רֵב הַתְּבוֹנָנִים וְהַסְתַּפְלוּתָם בְּדַקּוֹת הַחֲכָמוֹת וְעִמְקֵי הָעֵינּוּנִים, אִישׁ אִישׁ כָּפִי נְטִיטַת שָׂכָלוֹ וְחֲשָׁקוֹ הַטְּבָעִי. כִּי יֵשׁ שִׁיטְרָחוּ מְאֹד בְּמַחְקֵי הַבְּרִיאָה וְהַטְּבָע, וְאַחֲרֵים יִתְנוּ כָּל עֵינּוֹם לְתַכּוּנָה וְלְהַנְדָּסָה, אַחֲרֵים לְמַלְאכּוֹת, וְאַחֲרֵים יִכְנָסוּ יוֹתֵר אֶל הַקִּדְשׁ, דְּהֵינּוּ לְמוֹד הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, מֵהֶם בְּפִלְפוּלֵי הַהֲלָכוֹת, מֵהֶם בְּמִדְרָשִׁים, מֵהֶם בְּפִסְקֵי הַדִּינִים. אֵךְ מְעַטִּים יִהְיוּ מִן הַמִּין הַזֶּה, אֲשֶׁר יִקְבְּעוּ עֵינּוֹ וְלְמוֹד עַל עֵינָיו שְׁלֵמוֹת הָעֲבוּדָה, עַל הָאֲהָבָה, עַל הִירְאָה, עַל הַדְּבָקוֹת וְעַל כָּל שְׂאֵר חֻלְקֵי הַחֲסִידוּת. וְלֹא מִפְּנֵי שְׂאֵין דְּבָרִים אֵלֶּה עֲקָרִים אֲצֵלָם, כִּי אִם תִּשְׁאַל לָהֶם, כָּל אֶחָד יֹאמֵר שֶׁאֵהוּ הָעֵקֶר הַגָּדוֹל, וְשֶׁלֹּא יִדְמָה חֲכָם שִׁיְהִיָּה חֲכָם בְּאַמְתׁ שֶׁלֹּא יִתְבָּרְרוּ אֲצֵלוֹ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. אֵךְ מֵה שֶׁלֹּא יִרְבוּ לַעֲיֵן עָלָיו הוּא מִפְּנֵי רַב פְּרָסוּם הַדְּבָרִים וּפְשִׁיטוּתָם אֲצֵלָם, שֶׁלֹּא יִרְאֶה לָהֶם צָרָךְ לְהוֹצִיא בְּעֵינָם זְמַן רַב. וְלֹא יִשְׂאֵר לְמוֹד הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּקְרִיאַת הַסְּפָרִים מִזֶּה הַמִּין, כִּי אִם אֲצֵל אוֹתָם שְׂאֵין שָׂכָל כָּל כֶּךָ דַּק וְקָרוֹב לְהִיּוֹת גַּס, שֶׁאֵלֶּה תִּרְאֶה אוֹתָם שׁוֹקְדִים עַל כָּל זֶה וְלֹא יִזְוּוּ מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁלְּפִי הַמְּנַהֵג הַנוֹהֵג בְּעוֹלָם, כְּשֶׁתִּרְאֶה אֶחָד מִתַּחֲסֵד, לֹא תוּכַל לִימְנַע מִלְחַשֵׁד אוֹתוֹ לְגַס הַשָּׂכָל:

לעבודת המידות אין 'יחסי ציבור' טובים. גם אלו הנכנסים אל הקודש פנימה ועוסקים בתורה, נוטים בדרך כלל להתעסק ברבדים אחרים שבה: פלפולים תלמודיים, לימוד

הלכה, אגדות חז"ל או פנימיות התורה. אולם כמה מהם עוסקים בלימוד עקבי, רציני ועמוק של עבודת המידות? מתי מעט, אם בכלל.

כיצד נוצרה המציאות הזאת? למען האמת, כולם מבינים שעיסוק במידות הוא חשוב, אבל מכיוון שיש תחושה כללית שהדברים ידועים ופשוטים, ולעומתם המסכתות הקשות הן עיקר התורה - ובהן הרי אין להם עדיין דריסת רגל, רבים מעדיפים להתעמק בסוגיות התלמוד ולהניח לאנשים הפשוטים לעסוק במוסר ובמידות. אך כיוון שגם האנשים הפשוטים הבחינו שהחכמים אינם עוסקים בזה, אף הם הניחו את חכמת המוסר בצד, בטענה שאם חכמי התורה אינם עוסקים בה כנראה שאין בלימודה חשיבות יתרה.

וְאוֹלָם תּוֹלְדוֹת הַמִּנְהַג הָיָה רְעוּת מְאֹד לַחֲכָמִים וּלְבִלְתֵי חֲכָמִים, כִּי גוֹרֵם שְׂמֵאלָה וּמֵאלָה יִחְסַר הַחֲסִידוֹת הָאֲמִתִּי וְיִהְיֶה יָקָר מְאֹד לְמִצָּא אוֹתוֹ בְּעוֹלָם, כִּי יִחְסַר מִן הַחֲכָמִים לְמַעֲנוֹת עֵיוֹנִם בּוֹ, וְיִחְסַר מִן הַבִּלְתֵי חֲכָמִים לְמַעֲנוֹת הַשְּׂגָתָם אוֹתוֹ, עַד שִׁדְמוּ רוֹב בְּנֵי הָאָדָם שֶׁהַחֲסִידוֹת תְּלוּי בְּאֲמִירַת מְזֻמּוֹרִים הַרְבֵּה, וְיִדְוִיִּים אַרְפִּים מְאֹד, צוּמוֹת קָשִׁים וּטְבִילוֹת קָרָח וְשִׁלְג, כָּלֵם דְּבָרִים אֲשֶׁר אֵין הַשִּׁכָּל נָח בָּהֶם וְאֵין הַדַּעַת שׁוֹקֵטָה,

במבט ראשון השורות הללו מתמיהות, שהרי צומות, טבילות וגלגולי שלג הן תקנות של האר"י הקדוש, ואיך ייתכן שרמח"ל, שהיה מקובל גדול, ואף היה מממשיכי תורת הקבלה של האריז"ל, יוצא נגד מעשים אלו? התשובה לכך פשוטה: רמח"ל מתנגד לקיום הסיגופים האלו לבדם, מתוך מחשבה שמעשים אלו יוצרים זיכוך בנפש ומתקנים את המידות, בעוד שהאמת היא שמעשים אלו נועדו רק לעניין כפרה על העוונות. כאשר אדם מבקש לתקן את אשר עיוות בהווה על ידי עוונותיו - אזי ההוראה של חכמי הקבלה היא לפעול בדרך של תעניות. אך המעשים האלו כשלעצמם, ללא שום חיבור לתיקון הנפש, אין בהם משום חסידות או עבודת המידות כלל.

וְהַחֲסִידוֹת הָאֲמִתִּי הַנִּרְצָה וְהַנְחָמָד רְחוּק מְצִיּוֹר שְׂכֵלְנוּ, כִּי זֶה דְּבַר פְּשׁוּט - "מִלְתָּא דְלֹא רַמְיָא עֲלֶיהָ דְאֵינִישׁ, לָאוּ אֲדַעְתָּה" (עיין שבועות מא, ב). וְאֵף עַל פִּי שְׂפָכָר קְבוּעִים בְּלֵב כָּל הָאָדָם הַיָּשָׁר הַתְּחִלּוֹתָיו וְיִסוּדוֹתָיו, אִם לֹא יַעֲסֹק בָּהֶם - יִרְאֶה פְּרָטָיו וְלֹא יִפְרֵם, יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם וְלֹא יִרְגִישׁ בָּם. רָאֵה, אֵין דְּבָרֵי הַחֲסִידוֹת וְעִנְיָנֵי הִירָאָה וְהָאֵהָבָה וְטְהָרַת הַלֵּב דְּבָרִים מְטַפְּעִים בְּאָדָם, עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ אֲמִצְעִים לְקִנּוּתָם, אֲלֵא יִמְצְאוּ אוֹתָם בְּנֵי הָאָדָם בְּעִצְמָם כְּמוֹ שִׁימְצְאוּ כָּל

תְּנוּעוֹתֵיהֶם הַטְּבָעִיּוֹת, בְּשִׁנָּה וְהִיקִיצָה, הֶרְעַב וְהַשְׂבֵּעַ וְכָל שְׂאֵר הַתְּנוּעוֹת הַחֻקוֹת בְּטְבָעֵנּוּ, אֲלֵא וְדַאי שְׂצָרִיכִים הֵם לְאֲמָצְעִים וּלְתַחְבּוּלוֹת לְקִנּוּת אוֹתָם וְלֹא יִפְצְרוּ גַם כֵּן מִפְּסִידִים לָהֶם שִׁירְחִיקוֹם מִן הָאָדָם וְלֹא יַחְסְרוּ דְרָכִים לְהִרְחִיק מִפְּסִידֵיהֶם:

אִם כֵּן אִפּוּא, אֵיךְ לֹא יִצְטָרֵךְ לְהוֹצִיא זְמַן עַל הָעֵינַיִן הַזֶּה לְדַעַת אֲמִתּוֹת הַדְּבָרִים וְלְדַעַת הַדְּרָךְ לְקִנּוּתָם וְלִקְיָמָם? מֵאִין תִּבּוֹא הַחֻכְמָה הַזֹּאת בְּלֵב הָאָדָם אִם לֹא יִבְקֶשׁנָה?

המידות הטובות אינן מולדות כי אם נרכשות. כדי להגיע למידות מתוקנות יש צורך בעבודה יומיומית על מנת שהאדם יוכל להטמיע בעצמו את ההתנהגות הראויה. ישנן תכונות שאינן צריכות להילמד שכן הן כבר טבועות באדם מעצם קיומו, כך למשל, השינה או האכילה. אין צורך ללמד תינוק את הדברים הללו: כאשר הוא רעב או עייף הגוף מגיב לכך באופן אינסטינקטיבי.

לא כן בעבודת המידות. אם האדם אינו לומד אותן בצורה מודעת ועקבית, לא ייתכן שירכוש אותן באופן הנכון והשלם.

”וְאֵף עַל פִּי שְׂפָכָר קְבוּעִים בְּלֵב כָּל הָאָדָם... יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם וְלֹא יִרְגִישׁ בָּם” - לכאורה אנו מוצאים סתירה בדברי רמח”ל. אם נתבונן בתחילת דבריו, נמצא שהוא הצהיר כי מטרת הספר אינה לחדש מאומה, אלא רק להזכיר את הידוע לבני האדם. והנה כאן הוא מלמדנו שהעיון בספר מעורר הרגשה חדשה בלב הקורא. אלא שיש הבדל גדול בין ידיעה להשגה. אכן אדם שיקרא את הספר ויתוודע לכך שיש מידות טובות ורעות - ודאי שלא ירגיש דבר חידוש בכך. אולם בשעה שהאדם משיג את המידות, מתאמץ לקנותן הלכה למעשה - הוא נפגש במציאות חדשה לחלוטין, שטרם הכיר. סיפור שבירת הלוחות ממחיש לנו את הנקודה הזאת. משה רבנו שומע מפי הקב”ה כי העם חטא: ”לָךְ-רַד כִּי שָׁחַת עַמֶּךָ” (שמות לב, ז). משה יורד עם הלוחות לקראת עם ישראל, ורק כאשר הוא רואה במו עיניו את העגל והמחולות הוא מחליט לשבור את הלוחות הברית. והרי הוא כבר ידע לפני כן שהם חטאו, ומה התחדש כעת? הוא אשר אמרנו, שיש הבדל בין ידיעה ובין השגה. רק בשעה שראה משה את העגל, הוא השיג את החטא והבין לאשורה את הרמה הרוחנית של העם, ולכן רק אז גמר בדעתו לשבור את הלוחות.

”אִין דְּבָרֵי הַחֻסִּידוֹת... מְטְבָעִים בְּאָדָם” - לאמיתו של דבר, המידות הטובות טבועות בשורש נפש האדם יותר מהתכונות הטבעיות שלו, אלא שכדי לעוררן צריך להתאמץ

ולהתעסק בהן. מדוע זה כך? למה מידות טבעיות, כגון נשימה ואכילה, אינן צריכות לימוד ועיון, ואילו מידות הבאות מצד הנשמה טעונות לימוד?

אמנם הטבע האנושי הוטבע לאחר קביעת התכונות הנשמטיות, אולם מכיוון שמרגע לידתו האדם נשלט בעיקר ע"י צרכיו החומריים, הוא מפתח שכחה לנטיותיו הנשמטיות, וממילא המודעות שלו אליהן הולכת ופוחתת. זו הסיבה שיש צורך להזכיר לו אותן, ודבר זה נעשה ע"י עבודה ותרגול של המידות המתוקנות.

"אֵלֶּא וְדַאי שְׁצָרִיכִים הֵם לְאִמְצָעִים וּלְתַחְבּוּלוֹת לְקִנּוֹת אוֹתָם וְלֹא יִבְצְרוּ גַם בְּן מַפְסִידִים לָהֶם שְׁיִרְחִיקוּם מִן הָאָדָם וְלֹא יַחְסְרוּ דְרָכִים לְהִרְחִיק מַפְסִידֵיהֶם" - כאמור, כדי להפוך מידה לכזו הטבועה בנפשו של אדם יש צורך במודעות לקנות אותה. אך צריך לדעת שקניין המידה אינו בא בקלות; יש מניעות ובורות שחשוב להתוודע להם לפני שנכנסים לעובי הקורה. לכן בנה רמח"ל את ספרו בצורה כזו, שכמעט כל מידה הוא חילק לארבעה פרקים: ביאור המידה, חלקי המידה, דרכי קניית המידה, הדברים המפסידים את המידה וההרחקה מהם.

וְכִיּוֹן שֶׁפֶּבֶר הַתְּאֵמַת אֶצֶל כָּל חָכָם צָרָה תְּמִימוֹת הָעֲבוּדָה וְחֻבַּת טְהוּרָתָהּ וְנִקְיוֹנָהּ, שְׂאוֹלֵת אֵלֶּה אֵינֶה נְרָצִית וְדַאי כָּלֵל, אֵלֶּא נִמְאָסָת וּמֵתְעַבֶּת, "כִּי כָּל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ ה' וְכָל יֵצֵר מַחְשְׁבוֹת הוּא מִבֵּין" (עיין דברי הימים א כח, ט), מֵהַ בְּעֵנָה בְּיוֹם הַתּוֹכְחָה אִם הִתְרַשְׁלֵנוּ מִן הָעֵיּוֹן הַזֶּה, וְהִנַּחְנוּ דָּבָר שֶׁהוּא כָּל כָּה מְטִיל עָלֵינוּ, שֶׁהוּא עֶקֶר מֵהַ ה' אֶלְקֵינוּ שׂוֹאֵל מֵעַמּוּנוּ. הִיִּתְכֵן שְׂיִגַע וַיַּעֲמַל שְׁכַלְנוּ בַּחֲקִירוֹת אֲשֶׁר לֹא נִתְחַיְבְּנוּ בָּם, בְּפִלְפוּלִים אֲשֶׁר לֹא יֵצֵא לָנוּ שׁוּם פְּרִי מֵהֶם, וְדִינָם אֲשֶׁר אֵינָם שְׂיָכִים לָנוּ, וְמֵה שְׁחִיבִים אָנוּ לְבוֹרְאָנוּ חוֹבָה רַבָּה, נַעֲזְבֵהוּ לְהַרְגֵּל וְנִנְיַחְהוּ לְמִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה? אִם לֹא נִסְתַּפְּלְנוּ וְלֹא עֵינָנוּ מֵהַ הִיא הִירָאָה הָאֲמִתִּית, וְמֵה עֲנָפִיָּה, אֵיךְ נִקְנָה אוֹתָהּ, וְאֵיךְ נִמְלֵט מִן הַהֶבֶל הָעוֹלָמִי הַמְּשַׁבֵּחַ אוֹתָהּ מְלַבְּנוּ? הֲלֹא תִשְׁכַּח וְתִלְךָ אַף עַל פִּי שְׂיִדְעֵנוּ חוֹבָתָהּ! הֲאֵהָבָה כְּמוֹ כֵּן, אִם לֹא נִשְׁתַּדַּל לְקַבֵּעַ אוֹתָהּ בְּלִבְבָנוּ בְּכַח כָּל הָאִמְצָעִים הַמְּגִיעִים אוֹתָנוּ לָזֶה - אֵיךְ נִמְצָאָה בָּנוּ? מֵאִין יָבוֹא הַדְּבָקוֹת וְהַהֲתַלְהֻטוֹת בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ עִמוּ יִתְבָּרַךְ וְעַם תּוֹרָתוֹ, אִם לֹא נִשְׁעָה אֶל גְּדֻלָּתוֹ וְאֶל רוּמָמוֹתוֹ אֲשֶׁר יוֹלִיד בְּלַבְּנוּ הַדְּבָקוֹת הַזֵּה? אֵיךְ תִּטְהַר מַחְשְׁבֵתָנוּ אִם לֹא נִשְׁתַּדַּל לְנַקּוּתָהּ מִן הַמּוֹמִין שְׂמִטִּיל בָּהּ הַטְּבַע הַגּוֹפְנִי? וְהַמְּדוּת כָּלֵם הַצָּרִיכוֹת כְּמוֹ כֵּן תִּקּוֹן וְהִשְׁרָה, מִי יִשְׁרָם וּמִי יִתְקַנֵּם, אִם לֹא נָשִׂים לֵב עֲלֵיהֶם וְלֹא נִדְקְדַק בְּדָבָר דְּקָדוּק גְּדוּל? הֲלֹא אִם עֵינָנוּ עַל הַדָּבָר עֵיּוֹן אֲמִתִּי, הֵינּוּ מוֹצְאִים אוֹתוֹ עַל

אַמְתוֹ וּמִי־טִיבִים לְעַצְמָנוּ וּמְלַמְדִים אוֹתוֹ לְאַחֲרִים וּמִי־טִיבִים לָהֶם גַּם כֵּן! הוּא מָה שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי ב, ד-ה), "אִם תִּבְקֶשׁנָה כַּכֶּסֶף וּכְמִטְמוֹנִים תִּחְפְּשֶׁנָּה, אִז תִּבִּין יִרְאֵת ה'". אִינוֹ אוֹמֵר, אִז תִּבִּין פִּילוֹסוֹפִיָּאָה, אִז תִּבִּין תְּכוּנָה, אִז תִּבִּין רְפוּאָה, אִז תִּבִּין דִּינִים, אִז תִּבִּין הִלְכוֹת, אֲלֵא, "אִז תִּבִּין יִרְאֵת ה'". הֲרִי לָהּ, שֶׁלְהִבִּין הַיִּרְאָה צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אוֹתָהּ כַּכֶּסֶף וּלְחַפֵּשׂ אוֹתָהּ כְּמִטְמוֹנִים. הַדִּי אִפּוּא בְּמָה שֶׁמְלַמֵּד לָנוּ מְאֻבּוֹתֵינוּ וּבְמָה שֶׁמְפָרֵסֵם אֲצֵל כָּל בֶּן דֶּת דְּרָךְ כָּלֵל? אוֹ, הַנְּמַצָּא זְמַן לְכָל שְׂאֵר חִלְקֵי הָעֵינִן וְלָעֵינִן הַזֶּה לֹא יִהְיֶה זְמַן? לָמָּה לֹא יִקָּבַע אָדָם לְעַצְמוֹ עֵתִים לְפָחוֹת לְהִסְתַּפְּלוֹת הַזֶּה, אִם מְכַרְחָ הוּא בְּשִׂאֲרֵית זְמָנוֹ לְפָנוֹת אֶל עֵינֹנִים אוֹ אֶל עֵסְקִים אַחֲרִים?:

"אִינוֹ אוֹמֵר, אִז תִּבִּין פִּילוֹסוֹפִיָּאָה... 'אִז תִּבִּין יִרְאֵת ה'" - שֶׁאֵל הַרְאִי"ה קוֹק (מוֹסֵר אֲבִיךָ א. ב): מְדוּעַ דוּוֹקָא עַל יִרְאֵת שְׁמִים מְבוּאָר שְׂצָרִיךְ מֵאֲמָץ כְּדִי לְקַנּוֹתָהּ, הֲרִי גַם בְּלִמּוּד חֲכָמוֹת נוֹסְפוֹת יֵשׁ צוֹרֵךְ בַּעֲבוּדָה וּבַעֲמָלָה? וְהַשִּׁיב, שִׁישׁ הַבְּדֵל גְּדוּל בֵּין לִימּוּד יִרְאֵת ה' וּבֵין לִימּוּד שְׂאֵר הַחֲכָמוֹת. בְּמַדְעִים הַכְּלָלִיִּים מִטְרַת הַלִּימּוּד הִיא אֵךְ וּרְקָה לְהַגִּיעַ לְתִשׁוּבָה, וְלֵאחֲרַי שִׁישׁ בִּיִּדְיֵנוּ תִשׁוּבָה, כְּבָר אֵין צוֹרֵךְ בְּדֶרֶךְ בַּהּ הַגַּעְנוּ אֵלֶיהָ וְנִיתֵן לְהַסְבִּיר אֵת מִסְקִנּוֹתֶיהָ בְּצוּרָה קְלָה וּמַהִירָה. לְכֵן הַמֵּאֲמָץ אִינוֹ חֵלֶק מֵהוֹתִי מֵהַמַּדְעָה, אֲלֵא רַק אֲמַצְעִי כְּדִי לְהַגִּיעַ לְמִטְרָה הַמִּיּוֹחֶלֶת. לְעוֹמֵת זֹאת, בְּ"יִרְאֵת ה'" הַמֵּאֲמָץ הוּא חֵלֶק מֵהוֹתִי וּבְלִתִּי נִפְרָד מִקְנִיִּית הַמִּידָה, וְלֹא נִיתֵן לְהַגִּיעַ לִירְאֵת ה' בְּלִי אוֹתָהּ דֶּרֶךְ הַכְּרוּכָה בְּמֵאֲמָץ וּבַעֲמָלָה.

וְהִנֵּה הַפְּתוּב אוֹמֵר (אִיּוֹב כח, כח): "הֵן יִרְאֵת ה' הִיא חֲכָמָה", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבָרְכָהּ (שִׁבְחָה לֵאמֹר ב): "הֵן" - אַחַת. הֲרִי שֶׁהַיִּרְאָה הִיא חֲכָמָה, וְהִיא לְבִדָּה חֲכָמָה, וְיִדְאִי שֶׁאֵין נִקְרָא "חֲכָמָה" מָה שֶׁאֵין בּוֹ עֵינִן. אֵךְ הָאֵמֶת הוּא, כִּי עֵינִן גְּדוּל צָרִיךְ עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְדַעַת אוֹתָם בְּאֵמֶת, וְלֹא עַל צַד הַדְּמִיוֹן וְהַסְּבָרָה הַפּוֹזֵבֶת, כָּל שֶׁכֵּן לְקַנּוֹת אוֹתָם וּלְהַשִּׁיגָם. וּמִי שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בָּם, יִרְאֵה שֶׁאֵין הַחֲסִידוֹת תְּלוּי בְּאוֹתָם הַדְּבָרִים שֶׁיִּחְשְׁבוּ הַמִּתְחַסְּדִים הַטְּפָשִׁים, אֲלֵא בְּדְבָרֵי שְׁלֵמוֹת אֲמִתִּי וְחֲכָמָה רַבָּה:

הוּא מָה שֶׁמְשֶׁה רַבְּנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם מְלַמְּדֵנוּ בְּאָמְרוֹ (דְּבָרִים י, יב): "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמֶּךָ כִּי אִם לִירְאָה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַקֵּחַ בְּכָל דְּרָכֶיךָ וּלְאֲהַבָּה אוֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ: לְשִׁמּוֹר אֵת מִצְוֹת ה' וְאֵת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְנֶךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ". כָּאֵן כָּלֵל כָּל חִלְקֵי שְׁלֵמוֹת הָעֲבוּדָה הַנְּרָצִית לְשֵׁם יִתְבָּרָךְ, וְהֵם: הַיִּרְאָה, הַהִלִּיכָה

בְּדַרְכֵי, הָאֱהָבָה, שְׁלֵמוֹת הַלֵּב, וְשִׁמְרַת כָּל הַמִּצְוֹת:

בשני פסוקים אלו שמצטט רמח"ל מסכם משה רבנו את כל המידות עליהן עומדת תורת המוסר, כך שאילו היו טבועות בנו לא היינו נזקקים ללימוד מוסרי חיצוני, ואלו הן: יראה, הליכה בדרכיו, אהבה, שלמות הלב ושמירת כל המצוות.

את חמשת הדברים הללו יש לחלק כך: ארבעת הראשונים עוסקים בעבודת הלב, ואילו החלק החמישי הוא הצד האופרטיבי של שמירת המצוות ואין מקומו במסילת ישרים אלא בספרי ההלכה.

הִירָאָה - הִיא יְרֵאת רֹמְמוֹתוֹ יְתַבְרָהּ, שְׁיִירָא מִלְּפָנָיו כְּמִי שְׁיִירָא מִלְּפָנָיו מִלֶּךְ גָּדוֹל וְנוֹרָא, וַיְבוֹשׁ מִגְדֻלְתּוֹ עַל כָּל תְּנוּעָה שֶׁהוּא בָּא לְהַתְנוּעֵעַ, כָּל שָׁכֵן בְּדַבְּרוֹ לְפָנָיו בְּתַפְלָה אוֹ בְּעֶסְקוֹ בְּתוֹרָתוֹ:

רמח"ל מדגיש כאן כי אין הכוונה לפחד מהעונש, שה' יעניש אותנו אם לא נקיים את מצוותיו, אלא מדובר ביראת הרוממות - כלומר מעצם ההתפעלות מגודל מלכותו אנו יראים ממנו. כדי להגיע למצב כזה, עלינו להכיר בגדלות ה', דבר שנוכל להשיג רק אחרי לימוד מיוחד של גדולתו, כדי שנכיר בו יותר.

הַהֲלִיכָה בְּדַרְכֵי - כּוֹלֵל כָּל עֲנִיַן יִשְׂרָאֵל הַמִּדּוֹת וְתִקְוֹנָם, וְהוּא מֶה שֶׁבִּפְאָרוֹ זְכוּרֵם לְבִרְכָה (עיין שבת קלב, ב), "מֶה הוּא רְחוּם אֵף אֵתָה רְחוּם" וְכוּ'. וְכֻלֵּל כָּל זֶה, שְׁיִנְהַג הָאָדָם כָּל מִדּוֹתָיו לְכָל מִינֵי פְעֻלוֹתָיו עַל פִּי הַיִּשָּׁר וְהַמוֹסֵר. וְכֻלֵּל חֻקֵּינֵנוּ זְכוּרֵם לְבִרְכָה (אבות ב, א), "כָּל שֶׁהִיא תִּפְאָרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאָרֶת לוֹ מִן הָאָדָם", דְּהֵינּוּ, כָּל הַהוֹלֵךְ אֶל תְּכֵלֶיֶת הַהֶטְבָּה הָאֱמֵתִית, דְּהֵינּוּ, שְׁתוֹלְדָתָהּ חֶזַק הַתּוֹרָה וְתִקְוֹן אַחֲוֹת הַמְּדִינּוֹת:

"הַהֲלִיכָה בְּדַרְכֵי כּוֹלֵל כָּל עֲנִיַן יִשְׂרָאֵל הַמִּדּוֹת..." - כאמור, שורש נשמתנו הוא מוסרי, אלא שנטיית הנפש המחוברת לצד החומרי שבאדם גורמת למידות הנשמטיות לא לבוא לידי ביטוי. לכן עלינו ללמוד ולעבוד על המידות כדי שהנשמה תגבר על הנפש.

הָאֱהָבָה - שְׁיִהְיֶה נִקְבָּע בְּלֵב הָאָדָם אֱהָבָה אֵלָיו יְתַבְרָהּ, עַד שֶׁתִּתְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת נֶחֱם רוּחַ לְפָנָיו, כְּמוֹ שֶׁלְבוֹ מִתְעוֹרֵר לַעֲשׂוֹת נֶחֱם רוּחַ לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ, וַיִּצְטַעַר אִם חָסַר זֶה מִצְדָּדוֹ אוֹ מֵאַחֲרֵים, וַיִּקְנֵא עַל זֶה וַיִּשְׁמַח שֶׁמָּחָה רַבָּה בְּעֲשׂוֹתוֹ דְּבַר מְזֵה:

זו אהבה שאינה תלויה בדבר, אין בה אינטרסים אלא רגש אהבה מוחלט לקב"ה ורצון להתקרב אליו.

שְׁלֵמוֹת הַלֵּב הוּא - שְׁתִּהְיֶה הָעֲבוּדָה לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ בְּטוֹהַר הַפְּנוּנָה, דְּהֵינּוּ, לְתַכְלִית עֲבוּדָתוֹ בְּלִבָּד וְלֹא לְשׁוּם פְּנִיָּה אַחֲרָת. וְנִכְלָל בְּזֶה, שְׁיִהְיֶה לְבוֹ שְׁלֵם בְּעֲבוּדָה וְלֹא כְּפוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים, אוֹ כְּעוֹשֶׂה מִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה, אֲלֵא שְׁיִהְיֶה כָּל לְבוֹ נְתוּן לָזֶה:

דהיינו, שתהיה כל עבודת ה' של האדם לכבוד ה' יתברך לבדו ולא לתכלית של כבוד או סיבות אחרות.

שְׁמִירַת כָּל הַמִּצְוֹת - כְּמִשְׁמַעוֹ, דְּהֵינּוּ, שְׁמִירַת כָּל הַמִּצְוֹת כְּלָן בְּכָל דְּקְדוּקִיהוֹן וְתִנְאִיהוֹן:

כאמור, על החלק הזה רמח"ל לא עתיד לדון בספר. מי שרוצה לקיים את המצוות על הצד הטוב ביותר - יש לו להתעסק בלימודי הלכה.

וְהִנֵּה כָּל אֱלֹהִים כְּלָלִים צְרִיכִים פְּרוּשׁ גָּדוֹל. וּמִצְאָתִי לַחֲכָמֵינוּ זְכוּרָנָם לְבָרְכָה, שְׁכַלְלוּ הַחֲלָקִים הָאֵלֹהִים בְּסֵדֶר וְחִלּוּק אַחֵר יוֹתֵר פְּרָטִי וּמְסֻדָּר לְפִי הַהֲדָרָה הַמְצַטְרֶכֶת בָּהֶם לְקִנּוּת אוֹתָם עַל נִכּוֹן. וְהוּא מָה שְׁאָמְרוּ בַּבְּרִיתָא הַוּבָאָה בְּמִקּוֹמוֹת שׁוֹנִים בְּש"ס, וְאַחַד מֵהֶם בְּפָרֶק לְפָנֵי אֵיִדִּיהוֹן (עבודה זרה כ, ב), זֶה לְשׁוֹנוֹ, "מִפָּאן אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֶאִיר, תּוֹרָה מְבִיאָה לִיָּדֵי זְהִירוֹת, זְהִירוֹת מְבִיאָה לִיָּדֵי זְרִיזוֹת, זְרִיזוֹת מְבִיאָה לִיָּדֵי נְקִיּוֹת, נְקִיּוֹת מְבִיאָה לִיָּדֵי פְרִישׁוֹת, פְּרִישׁוֹת מְבִיאָה לִיָּדֵי טְהוֹרָה, טְהוֹרָה מְבִיאָה לִיָּדֵי חֲסִידוֹת, חֲסִידוֹת מְבִיאָה לִיָּדֵי עֲנוּוָה, עֲנוּוָה מְבִיאָה לִיָּדֵי יִרְאַת חֲטָא, יִרְאַת חֲטָא מְבִיאָה לִיָּדֵי קְדוּשָׁה, קְדוּשָׁה מְבִיאָה לִיָּדֵי רוּחַ הַקְּדוֹשׁ, רוּחַ הַקְּדוֹשׁ מְבִיאָה לִיָּדֵי תַחֲתֵת הַמַּתִּים". וְהִנֵּה עַל פִּי הַבְּרִיתָא הַזֹּאת הַסְּפָמִתִּי לְחַבְרַת חַבּוּרֵי זֶה, לְלַמֵּד לְעַצְמִי וְלַהַזְכִּיר לְאַחֲרִים תְּנַאִי הָעֲבוּדָה הַשְּׁלֵמָה לְמַדְרַגוֹתֵיהֶם, וְאַבְאָר בְּכָל אֶחָד מֵהֶם עֲנִינּוֹ וְחֲלָקוֹ אוֹ פְּרָטִיו, הַדְּרָה לְקִנּוּת אוֹתוֹ וּמָה הֵם מְפָסִידִיו וְהַדְּרָה לִישְׁמַר מֵהֶם, כִּי אֶקְרָא בּוֹ אֲנִי וְכָל מִי שְׁיִמְצָא בּוֹ נַחַת, לְמַעַן נִלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹקֵינוּ, וְלֹא תִשְׁכַּח מִמֶּנּוּ חוֹבְתָנוּ לְפָנָיו. וְאֲשֶׁר חֲמַרְיוֹת הַטְּבַע מִשְׁתַּדֵּל לְהַסִּיר מִלְּבָנוּ - הַקְּרִיאָה וְהַהֲסָתְפָלוֹת יַעֲלֶה עַל זְכוּרָנָנוּ וְיַעֲרִנּוּ אֶל הַמִּצְוָה עֲלֵינוּ. וְה' יִהְיֶה בְּכִסְלָנוּ וְיִשְׁמַר רַגְלֵינוּ מִלְּכַד, וְתַתְקִים בָּנוּ בְּקִשְׁתַּת הַמְּשׁוֹרֵר הָאֱהוּב לְאַלְקִיו (תהלים פו, יא), "הוֹרְנִי ה' דְּרָפָה, אֲהַלֵּךְ בְּאַמְתָּה, יַחַד לְבָבִי לִירְאָה שְׁמָךְ". אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:

"מִפָּאן אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֶאִיר, תּוֹרָה מְבִיאָה לִיָּדֵי זְהִירוֹת..." - רבי פינחס בן יאיר מציין שנים עשר שלבים, ואילו רמח"ל מבאר מתוכם רק תשעה. מדוע הוא לא התייחס

לשלבים 'תורה', 'רוח הקודש' ו'תחיית המתים'? אלא שמסילת ישרים הוא ספר מוסר שמדריך את האדם הפרטי לדרך המוסרית, לכן בספר מובאות המידות שתלויות באדם הפרטי. אבל תורה, מן השמים היא, ואין שורשה במאמציו של האדם, והוא הדין לגבי רוח הקודש ותחיית המתים: אלו שלבים התלויים בכלל ישראל ולא באדם זה או אחר, ולכן ספר זה אינו המקום לבארם. שאר המידות, לעומת זאת, אפשריות לעבודה גם באופן אישי. עוד יש להוסיף, ש'תורה' היא תנועה ממעלה למטה, בעוד תשע המידות הן דרכו של האדם בעבודתו שלו, ממטה למעלה, לזכות באופן אישי להתחדשות ההופעה ממעלה למטה על ידי רוח הקודש. ולכן תורה, שניתנה לכלל ישראל, מביאה את החפץ בהופעתה המחודשת בפרטיותו לידי זהירות.

"וְהָיָה עַל פִּי הַבְּרִיָּתָא הַזֹּאת הַסְּכֵמְתִי לְחֵבֶר חֲבוּרֵי זָה, לְלַמֵּד לְעַצְמִי וּלְהַזְכִּיר לְאַחֵרִים תְּנַאֲי הָעֲבוּדָה הַשְּׁלֵמָה לְמַדְרָגוֹתֵיהֶם" - כבר ביארנו בהקדמה כי שלבי המידות מחולקים לארבע דרגות, מן הפשוטה אל הנעלה: ישרות, צדיקות, חסידות וקדושה. מסילת ישרים פונה לאותו אדם המוגדר 'ישר', הלוא הוא האדם שאמנם אינו 'צדיק' אבל חפץ להיות כזה. כך שבמהלך התקדמותו בספר ובעבודת המידות הוא רוכש גם את הדרגות הנעלות יותר: צדיקות, חסידות וקדושה. אם נצליב זאת לפסוק שציטט רמח"ל מספר דברים, "מה ה' אלוהיך שואל מעמך..." - הרי שמפסוק זה נדרש מהאדם לקנות את מידות האהבה, שלמות הלב והיראה (ההליכה בדרכיו היא כלל המידות המשלבות מנות משתנות של אהבה ויראה). כך ניתן לראות את מאמרו של רבי פינחס בן יאיר כהדרכה מתודית להשגת המידות והדרגות עליהן דיברנו, על פי השלבים המבוארים בפסוק הנ"ל:

	יראה	שלמות הלב	אהבה
צדיק	זהירות (1)	נקיות (3)	זריזות (2)
חסיד	פרישות (4)	טהרה (5)	חסידות (6)
קדוש	ענוה (7)	קדושה (9)	יראת חטא (8)

נשים לב לטבלה ונגלה את ההקבלה בין הדרגות. לדוגמה: מידת הזהירות אצל הצדיק מקבילה למידת הפרישות אצל החסיד, ולענוה אצל האדם הקדוש. דהיינו, כל אחת ממדרגות קניין השלמות המופיעות בספר דברים (יראה, שלמות הלב ואהבה) - מופיעות במידות השונות לפי הדרגות אליהן הגיע האדם.